

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA

LEXICOLOGY AND LEXICOGRAPHY
IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY
APPROACHES

A collection of papers

Edited by:

Stana Ristić, PhD, scientific advisor

Ivana Lazić Konjik, PhD, research associate

Nenad Ivanović, PhD, research associate

Belgrade, 2016

ISBN 978-86-82873-??-?

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

Уредништво:

др Стана Ристић, научни саветник
др Ивана Лазић Коњик, научни сарадник
др Ненад Ивановић, научни сарадник

Београд, 2016

Ђорђе Р. ОТАШЕВИЋ
Институт за српски језик САНУ, Београд
djordje.otasevic@isj.sanu.ac.rs

ШКОЛСКИ РЕЧНИЦИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА*

У раду се описују основни типови школских речника српског језика и њихове особине. Наводи се који нам школски речници недостају и којим би врстама школских речника требало дати предност у планирању лексикографског рада.

Кључне речи: лексикографија, школски речници, српски језик, дескриптивни речник, преводни речник

1. Термин *школски речник*

Термин *школски речник* обухвата више различитих врста речника. Овај се термин врло ретко среће у енциклопедијама и речницима. Наведен је у *Рјечнику лингвистичких ѿермина* Рикарда Симеона:

školski rječnik (г. шкóльный с. — е. school dictionary) — гјечник који је опsegом и обликом прилагођен потребaма шкoлске обуре *ahm*; шкoлски гјечoтвoрни гјечник (г. шкóльный слoвoбoрзoвaтeльный с.) — тaкaв који рoмaђе дa се одреди мoрфeмни сaстaв пoјeдиних гјeчeи и нјихoвих oбликa *kal*; (ц. Симeон 1969: II, 310).

У раду Милoрaдa Дeшићa „Шкoлски рјeчници српскoхрвaтскoг језикa“ (Дeшић 1987) дaје се опширнa дeфиницијa:

„Штa су тo шкoлски рјeчници? У нaјширeм смислу рјeчeи, тo је свaки рјeчник који се мoжe искoристити у нaстaви језикa (мaтeрњeг и стрa-

* Овај рад је нaстaо у оквиру пoјeктa *Ојис и стaндaрдизaцијa сaврeмeнoј српскoј језикa* (178021), који у целини финансирa Министaрствo зa пoсвeту, нaуку и тeхнoлoшкe рaзвoј Рeпубликe Србије.

ног). Нарочито су погодни практични рјечници (ортографски, ортоепски, рјечник тешкоћа). У нашим условима, када је још увијек јак утицај дијалеката, пожљено би било да се пишу дијалекатски рјечници, који би обухватили мање или веће области. (...) Дијалекатски рјечници са методичким упутствима представљају школске рјечнике у ужем смислу ријечи. Таквим се могу сматрати и рјечници непознатих ријечи на крају читанки и књижевних дијела из лектире. У њих се уносе ријечи и значења за које се претпоставља да су ученицима непознати. (...) Код нас се одавно објављују двојезични рјечници, намијењени онима који хоће да науче страни односно нематерњи језик, а матерњи им је српскохрватски. Правих школских рјечника ове врсте веома је мало. А рјечника српскохрватског језика за оне којима он није матерњи језик још је мање. Поменимо овдје такве минималне двојезичне рјечнике који су изишли у Новом Саду, а писани су за припаднике народности у Војводини“ (ц. Дешић 1987: 160–161).

Дефиниција овога термина наведена је у апстрактну рада Маје Павловић-Шајтинац „Развој школских речника у српској русистици“:

„Као школски речник подразумева се лексикографско дело у чију структуру је уткана тесна веза између школске лексикографије и методике наставе изучаваног, у датом случају, руског језика. Такође школски речник би требало да минималним лексичким системом, који улази у његов састав испуни школску, референтну и системску функцију“ (ц. Павловић Шајтинац 2013: 417).

Српски термин *школски речник* покрива значење два руска термина – *школьный словарь* и *учебный словарь*, као и најмање два енглеска термина – *school dictionary* и *learner's dictionary*. Ни у руском ни у енглеском језику наведени термини се не користе једнозначно¹.

2. Класификација школских речника

Постоји више врста школских речника. Могуће их је класификовати на основу различитих параметара.

језик корисника:

- 1) српски као матерњи језик
- 2) српски као страни језик
- 3) српски као језик друштвене средине
- 4) српски као језик предака

узраст:

- 1) предшколски узраст
- 2) нижи раредни основне школе

¹ О неуједначености терминологије в. Тагр 2011.

- 3) виши разреди основне школе
- 4) средња школа
- 5) факултет
- 6) за више узраста
- 7) за све узрасте

број језика:

- 1) једнојезични речник
- 2) вишејезични (већином двојезични, врло ретко тројезични) речник
 - а) преводни речник
 - б) описно-преводни речник

начин представљања материјала:

- 1) азбучни
- 2) тематски (гнездовни)
- 3) комбиновани (азбучни и тематски)

општост:

- 1) општи (вишеаспектни) речник
- 2) специјализовани (једноаспектни) речник
 - а) термилошки (физика, хемија, лингвистика, теорија књижевности...) речник
 - б) лингвистички (синоними, антоними, фразеологија, колокације...) речник

серијност:

- 1) изоловани речник
- 2) серија речника
- 3) породица речника

самосталност:

- 1) засебан речник
- 2) анексни речник

медијум:

- 1) штампани речник
- 2) електронски речник
- 3) штампани речник с додатком електронске верзије (најчешће на диску)

Класификација школских речника могла би да буде и детаљнија.

3. Постојећи школски речници српског језика

Број до сада објављених школских речника релативно је мали. Највише је двојезичних речника српског у пару с руским, енглеским, немачким и француским језиком.

1904. године у Београду је објављен *Учиџељ руског језика или или речник руских речи, расиоређен логичким редом, са фразеологијом и крајиким изводом* Петра П. Протића. Речник садржи 11.840 речничких чланака. Одреднице нису дате азбучним редом већ су, како каже аутор, „поређане по стварним критеријумима, логичким редом“ и подељене на 21 поглавље (кућа, варош, село, газдинство...). Одреднице су акцентоване. Понегде су навођене колокације (опширније в. у Павловић Шајтинац 2012: 418–419).

Речник, трећа књига *Примера књижевног језика руског* Радована Кошутића, објављен је 1910. године у Београду. Садржи 20.000 речи. Одреднице су акцентоване, а наводи се, ако га има, померање акцента. Дата је граматичка карактеристика речи, функционално-стилистичке напомене, те синтаксичка и лексичка спојивост.

После Другог светског рата објављено је неколико десетина општих двојезичних школских речника.

Nemačko srpskohrvatski školski rečnik = Deutsch Serbokroatisches Schulwörterbuch / Branislav Grujić ; [ilustrator Simon Ničev], Titograd: Grafički zavod, 1970, 825 str. : ilustr. ; 21 cm

Fjalor shkollor : shqip-serbokroatisht serbokroatisht-shqip = Školski rečnik : albansko-srpskohrvatski srpskohrvatski-albanski / Mikel Ndreca, Prishtinë: Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore të Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, 1989, 507 str. ; 20 cm.

Alfa standardni školski rečnik : englesko-srpski, srpsko-engleski : sa gramatikom / [Henry Gorso ... et al.], Beograd: Narodna knjiga - Alfa, 1999, 580 str ; 19 cm.

Školski francusko-srpski rečnik : za srednje škole / Živka Mihailović, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2003⁵, 312 str. ; 20 cm

Nemačko-srpski srpsko-nemački rečnik : sa gramatikom : [školski nemački rečnik] / Sanja Barbulov, Margita Deh, Zemun: Publik praktikum, 2011, 496 str. : tabele ; 15 cm

Објављена су и два двојезична школска тематска речника, скромног обима.

Школски тематски речник : српскохрватско-руски / Тодор Маневић, Београд : Т. Маневић, 1968, 64 стр. ; 21 цм

Српскохрватско-руски темејски школски речник / Цвета Васев, Београд : Ц. Васев, 1969, 66 стр. ; 21 цм

Овде ћемо се осврнути на два квалитетна и добро конципирана општа двојезична школска речника.

Руско-српски речник за основну школу / Др Богољуб Станковић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002, 340 стр, 21 цм.

Ilustrovani englesko-srpski školski rečnik = Illustrated English-Serbian School Dictionary / [autori Nada Galindo Gadanski ... [at. al.] ; saradnici Dragana Božić, Ana Dimitrijević, Milica Stojanović ; fotografija N.S. Grivcov], Beograd : Galindo inlingua škola stranih jezika, 2010, 748 str. : ilustr. ; 23 cm

Руско-српски речник за основну школу Богољуба Станковића садржи више од три хиљаде речи савременог руског језика, одабраних према фреквентности, а делимично и по критеријуму контрастности према српском језику. Пошто је ово школски речник, сем преводне семантизације уврштених одредница, дате су и исцрпне граматичке информације, као и богата синтагматска и реченична илустровања њихове лексичке и синтаксичке спојивости.

ВСПОМНИТЬ – (я вспóмню, ты вспóмнишь, они вспóмнят; он вспóмнил, они вспóмнили; вспóмни! вспóмните!) *сврш., кого-чџо, о ком-чџем сетити се кога-чега; Дџдушка вспóмнил свою мóлодость.* Деда се сетио својемладости. **Вспóмните о стáром учџтеле!** Сетите се старог учитеља!

Наглашени контрастивни приступ код избора илустративног материјала указује ученицима на разлике између руског и српског језика. Ово је истакнуто плавим кружићем, после чега се даје коментар, тумачење и упућивање. Сваку одредницу са међујезичким хомонимом или паронимом прати указивање да оваква реч не значи исто што и слична српска реч и упућује се на другу руску реч из међујезичког хомонимског пара.

ВИНОГРА́Д – (виногра́да) *м* грожђе *с*; **На столé стоит ва́за с виногра́дом.** На столу стоји ваза с грожђем. **Я куплю ма́ло виногра́да.** Купићу мало грожђа. **Да́йте мне кисть виногра́да!** Дајте ми један грозд!
• *Не значи* виноград, *в.* **виногра́дник.**

Све су одреднице одштампане плавом бојом. Речник садржи бројне илустрације које се налазе уз речничке чланке. Неколико страница садржи само илустрације (нпр. *фру́кџиы*). „Објашњење ученику за коришћење речника“ (стр. 8–11) веома је исцрпно и разумљиво. Након њега, на девет страница (12–20) налазе се „Вежбе за коришћење речни-

ка“. У додатку, на крају речника, налазе се: „Имена и фамилии – имена и презимена“, „Скраћено писање неких од најчешћих речи“ и „Преглед међујезичких хомонима и паронима“.

Илустрирани Енглеско-српски школски речник садржи више од 12.000 речи, 750 илустрација у боји и преко 500 додатних правила и занимљивости. У оквиру речника се налазе издвојене целине, тзв. боксови, од којих су неки на енглеском (на пример, *Word Story*, који пружа занимљиве податке о пореклу неких речи), а неки на српском, као што је бокс *Синоними*, у којем се, осим превода на српски језик, налази и кроз примере дата употреба тих речи у енглеском језику. У средини речника се налазе тзв. „шарене стране“, спискови разних појмова на енглеском и одговарајући превод на српском језику (изреке и пословице, листе воћа и поврћа, делова одеће, послова, математичких појмова, оноματοпеја и узвика итд.).

account /ə'kaunt/

IMENICA **1** račun; *current account* текући račun **2** prikaz, opis nekog događaja; *an exciting account* uzbudljiv opis

of no account beznačajan

on account of zbog: We stayed at home on account of bad weather. Ostali smo kod kuće zbog lošeg vremena.

to take something into account uzeti nešto u obzir

Почетком 80-их година прошлог века у Новом Саду је објављено неколико вишејезичних школских терминолошких речника српског као језика друштвене средине.

Školski rečnik za drvoprerađivačku struku = *Faipari iskolai szótár* = *Školský slovník pre drevospracujúci odbor* = *Dictionar școlar de industrie a lemnului* = *Školski slovník za drevoobrobni fah* / [Zlatibor Milićev], Novi Sad : Zavod za izdavanje udžbenika = ; Ujvidek : Tankönyvkiadó intézet = ; Nový Sad : Ústav pre vydávanie učebníc = ; Novi Sad : Institutul pentru editarea manualelor = ; Novi Sad : Zavod za vidavane učebniĸoh, 1980, 64 str. ; 21 cm.

Školski rečnik za elektrotehničku struku

Školski rečnik za hemijsko-tehnološku struku

Školski rečnik za informatiku i organizaciju rada

Školski rečnik za metalsku struku

Školski rečnik za prehrambenu struku

Školski rečnik za turističko ugostiteljsku struku

Сви речници садрже термине на пет језика: српском, мађарском, словачком, румунском и русинском. Због тога је и речник петостубачни.

adhezija adhezio prilnavost adheziune адгезия

Пре петнаестак година у Будимпешти су изашла четири двојезична (српско-мађарска) термилошка школска речника намењена Србима који живе у Мађарској.

Školski rečnik iz informatike i tehnike / Dejan Čičić, Budapest: Zavod za izdavanje udžbenika, 1999, 224 str.

Школски речник из историје / Цвета Вуковић, Budapest: Завод за издавање уџбеника, 2000, 298 стр.

Школски речник из физике / Милан Недељков, Budapest: Завод за издавање уџбеника, 2000.

Школски речник из биологије / Др Јованка Ластих, Budapest: Завод за издавање уџбеника, 1999.

Одреднице су речи и синтагме, чак и глаголске, неакцентоване, без икаквих граматичких информација и квалификатора. Иако су одреднице у три речника написане ћирилицом, сложене су абecedним редом. Уз њих је наведен превод на мађарски.

стећи међународно признање	nemzetközi elismerést kap
Стефан Душан Силни	Dusán, szerb car
Стефан , Стеван	István
Стефан Првовенчани	Stefan Prvovenčani, az elsőnek megkoronázott szerb király
стварање заједничке државе	közös állam létrehozása
стварање српске националне државе	szerb nemzeti állam kialakulása
asinhrona sistemska razlika	aszinkron rendszertérülés
asinhrona transformacija	aszinkron adatátvitel
asinhrono operacije	nem szabályos időközönként vagy előre meg nem nevezhető időpontban fellépő utasítás

Понегде се уз одредницу у загради даје кратко објашњење на српском језику.

стећак (нарочита врста средњовековних надгробних споменика)

Међу једнојезичним школским речницима далеко је најзначајнији, најквалитетнији и најамбициознији *Школски речник стандардног српскохрватског-хрватскосрпског језика* Мирјане Јоцић и Вере Васић.

Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika. Knjiga prva : A - Lj / Mirjana Jocić, Vera Vasić ; [crteži Mirko Stojnić],

Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika – Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta, 1988, XII, 900 str. : ilustr. ; 25 cm.

Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika. Knjiga druga: M-Po-/Mirjana Jocić, Vera Vasić/[crteži Razija Vila-Poznovija], Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika – Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta, 1989, 856 str. : ilustr. ; 25 cm.

Речник није завршен, највероватније због распада заједничке државе и крупних социолингвистичких промена. У предговору је наведено коме је речник намењен.

Ovaj rečnik je nazvan **Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog jezika** zato što je u prvom redu namenjen deci osnovnoškolskog uzrasta i što kao leksikološki priručnik može da posluži u nastavi i za nastavu srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog kao maternjeg jezika, kao jednog od jezika društvene sredine u Jugoslaviji, pa i kao stranog jezika. Ovakva namena Rečnika ne isključuje mogućnost da se on koristi kao jedan od osnovnih rečnika srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog jezika i šire, van nastavnog procesa i bez obzira na uzrast korisnika.

Kao osnovni izvori za leksичку грађу узети су речници говорног развоја двадесеторо деце предшколског узраста, сви уџбеници и обавезна лектира за први и други разред основне школе, читанке, уџбеници биологије, географије, историје, а делимично и хемије и физике за V, VI, VII и VIII разред основне школе, изабрани корпус листава за децу предшколског и основношколског узраста, текстови неколико телевизијских емисија намењених деци, постојећи речници деце и за децу предшколског и основношколског узраста. Речнички чланак је прегледан. Одреднице нису акцензоване. Илустративни примери су највећим делом конструисани или, уз веће или мање измене, преузети из основних извора и консултованих приручника. Семантичке дефиниције су прилагођене узрасту корисника.

DUBOK, -a, -o; **DUBLJI**, -a, -e; **NAJDUBLJI**, -a, -e

• **Duboko** је оно што има велику дубину, што није плитко, као и оно што заузима велик простор од крајева према унутрашњости. **Dubokim** се назива и оно што се налази у великој дубини, у унутрашњости, далеко од спољашњег, ванјског дела, као и оно што је вremenski удаљено. **Duboko** је и оно што се одликује дубином, смислом, садржајем, оно што је мудро, или пак значајно, изразито, јако.

– У Совјетском Saveзу, у пределу истоочног Сибира, налази се **najdublje** jezero на свету – Bajkalsko jezero. Najniža tačka njegovog dna налази се на 1742 m. Pošto се jezero налази на 448 m надморске висине, njegovo dno већином сеже до 1253 m ispod површине мора.

- Dušo, stavi i **duboke** i plitke **tanjire**. Iz **dubokih tanjira** ćemo jesti sarmu, a iz plitkih pečenje.
- U velikim, **dubokim** šumama, u šumamam kojima se ne vidi kraj, žive mnoge zveri.
- Drvoseče su teškom mukom izvadile panj starog hrasta, jer mu je korenje bilo razgranato i **duboko**.
- Vaspitačica je po **dubokim** uzdisajima mališana znala da ih je sudbina Ivice i Marice duboko dirnula.
- Mamina prabaka je doživela **duboku starost**. Imala je devedeset i tri godine kada je umrla.
- Umorni od dugog igranja u dvorištu, Ferika i Ištvan su zaspali **dubokim snom**.
- Duge godine teškog rada ostavile su na Žiki nadničaru dubok trag. Pre vremena se pogurio i osedeo, lice mu se naboralo.

dubok bunar
 dubok koren/dubok korijen
 dubok tanjir // dubok tanjur
 duboka brazda
 duboka jama
 dubokapećina
 duboka reka/duboka rijeka
 duboka rupa
 duboko dno
 duboko jezero
 duboko more
 duboko oranje
 dubok glas
 dubok uzdisaj
 duboko disanje
 dubok dojam // dubok utisak
 duboka kriza
 duboka tuga
 duboke promene/duboke promjene
 duboka misao

Речник садржи и обимне илустроване регистре: *Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Човечје тело/Човечје тијело, Родбински односи, Насеља, Ситановање, Занимања, Школски прибор, Играчке, Превозна средства/Пријевозна средства, Глазбала и музички инструменти/Музички инструменти, Сторјови и сторјаши/Сторјови и сторјистји (прва књига), Површина земље (рељеф), Ситране свећа/Ситране свијећа, Клима, Годишња доба, Месеци у години/Мјесеци у години, Дани у седмици/Дани у иједну, Делови дана и ноћи/Дијелови дана и ноћи, Биљке, Животиње (друга књига).*

Одељење за језик Института за језик и књижевност у Сарајеву објавило је 1979. године девет школских речника термилошких вишеструкости. Главни и одговорни уредник био је Милан Шипка, а на изради речника је радило више сарадника тако да је „Рјечник колективно дјело великог броја лингвиста и стручњака за поједине научно-наставне дисциплине“.

Školski rječnik terminoloških višestrukosti. Sv. 1 : Jezik i književnost / glavni i odgovorni urednik Milan Šipka, Sarajevo: Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za jezik, 1979, VI, 156 str. ; 21 cm.

Sv. 2 : Istorija-povijest i geografija, VI, 236 str. ; 21 cm.

Sv. 3 : Filozofija, logika, psihologija, sociologija, VI, 171 str. ; 21 cm.

Sv. 4 : Muzička i likovna umjetnost, VI, 164 str. ; 21 cm.

Sv. 5 : Matematika, VI, 215 str. ; 21 cm.

Sv. 6 : Fizika, VI, 152 str. ; 21 cm.

Sv. 7 : Tehničko obrazovanje, VI, 152 str. ; 21 cm.

Sv. 8 : Biologija, VI, 212 str. ; 21 cm

Sv. 9 : Hemija = kemija, VI, 128 str. ; 21 cm.

Намена *Школског рјечника термилошких вишеструкости*, како је наведено у Предговору², „stogo је одређена: svrha му је да пружи и омогући што објективнију и потпуну информацију о термилошким вишеструкостима које постоје у програмима и удзбеницима за основне наставне предмете у школама I и II ступња на српскохрватском језичком подручју, а не да унифицира и стандардизира нашу наставно-научну терминологију. Због такве намјене (...) сарадници на пројекту и аутори Рјечника нису вршили селекцију термилошких вишеструкости. Сви термини и њихови ликови – без обзира на то што сенки од њих јављају чеће, а неки рјеђе, или сасвим ријетко, чак и у једној социокултурној средини или код једног те истог аутора – дају су равнoправно као одреднице и могу се наћи на одговарајућем мјесту по абeцедном реду, уз информацију о другим терминима и термилошким ликовима с којима су везани јединственим значењем“ (ц. *Školski rječnik terminoloških višestrukosti. Sv. 1*, стр. III).

abeceda — alfabet — azbuka

Сва три назива имају заједничко опће значење: сва слова у гласовном писму једног језика.

Сваки од ових назива има и посебно уже значење:

abeceda: утврђени ред слова у латиници

alfabet: утврђени ред слова у грчком писму

azbuka: утврђени ред слова у ћирилици.

² Предговор је исти у свих девет књига.

adaptacija (glasova) — prilagodavanje (glasova)

Upotrijebljeno samo u jednm izvoru (Aj-M) u značenju u kome se u drugim izvorima upotrebljava termin *asimilacija*.

[Vidi objašnjenje u Uvodnim napomenama — III, 6]

Agarjani (arh.) — Osmanlije — Turci

Termin *Osmanlije* i *Turci*, kao bliža oznaka za Turke o kojima je riječ, mogu da dođu i oba zajedno — *Turci Osmanlije*. Češće se upotrebljava samo naziv *Turci*, a rjeđe *Osmanlije*.

anali — godišnjaci — ljetopisi

Termini označavaju zapise u kojima se događaji bilježe prema hronološkom redu, najčešće bez ulaženja u njihovo objašnjavanje. *Ljetopisi* su u srednjem vijeku bili gotovo jedini vid ikazivanja o istorijskim zbivanjima, ali se u njima, pored bilježenja događaja koji su se zaista dogodili, nailazi i na legende (npr. Ljetopis popa Dukljanina i dr.)

Од дванаест издања речника страних речи Љубе Мићуновића, два су названа *Школски речник сѝраних речи*.

Školski rečnik stranih reči / Ljubo Mićunović, Beograd: BMG, 1996, 671 str. ; 20 cm.

Školski rečnik stranih reči : 55.000 pojmova / Ljubo Mićunović, Beograd: Novosti, 2007, 486 str. ; 21 cm.

У предговору школског речника страних речи из 2007. године наведено је следеће:

„Овај речник садржи 55.000 популарно протумачених страних појмова. На веома сажет и лепршав начин у њему су сва тумачења прилагођена младој генерацији која се интензивно образује у свим школама.

У односу на ранијих десетак својих издања, које је аутор до сада имао, ово је најпотпуније и најприкладније издање за најшири круг корисника. Иако носи атрибут **школски** (речник), ово веома исцрпно издање, може, у целости, задовољити не само ђаке свих узраста и студенте свих профила, већ и највећи број истакнутих интелектуалаца и научних радника.“

Према структури речничког чланка, семантичким дефиницијама и избору одредница *Школски речник сѝраних речи* Љубе Мићуновића не разликује се битније од осталих издања његових речника, као ни од бројних речника страних речи других аутора, наших и страних, па није јасно због чега је ово школски речник.

аберација (*лаѝ.*) **1.** скретање са утврђеног правца, одступање од чега уобичајеног, раније предвиђеног, застрањивање; **2.** *йравно*: скретање, одступање од истине, падање у заблуду. **3.** одступање од устаљеног на-

чина мишљења и расуђивања; **4.** *биол.* одступање од уобичајеног развоја неке врсте (боја, грађа, величина); **5.** привидна промена положаја звезда услед годишњег окретања Земље око Сунца.

Међу једнојезичним школским термилошким речницима далеко је највише речника књижевних и језичких термина.

Школски речник језичких ѿермина и ѿојмова / Јован Вуксановић, 2. поправљено и допуњено изд., Београд : Алтера, 2003, XVI, 348 стр. : илустр. ; 20 цм

Школски речник књижевних ѿермина / Душко Бабић, Нови Београд: Звоник, 2006, 223 стр. ; 21 цм

Мали речник књижевних ѿермина за основну школу / Наташа Станковић-Шошо ; [илустрације Нада Дамњановић ... и др.], Београд: Нови Логос, 2014, 288 стр. : илустр. ; 21 цм.

Речник грамаѿичких и књижевних ѿермина, ѿравојисних облика, фраза и дублеѿа са ѿабелограмима срѿскохрвајског језика и књижевностѿи : за гимназије и средње стѿручне школе / Боривоје Г. Ђукић, Земун: Б. Г. Ђукић, ¹¹1990, 367 стр. ; 17 цм.

Школски речник књижевних ѿермина Душка Бабића садржи око седамсто речничких чланака. „Основни корпус термина које речник обухвата одређен је наставним планом и програмом, тј. циљ састављача је био да објасни све термине са којима се ученик среће у току наставе књижевности у основној и средњој школи“ (стр. 6). Семантичке дефиниције су енциклопедијске а не лексикографске.

Анадиплоза (грч. *anadiplosis*, удвостручавање) – епианафора, стилска фигура у којој се исте речи јављају на крају једне и на почетку друге реченице или реченичног дела, односно на крају једног и почетку другог стиха, нпр. „Уранила рано у недељу / у недељу прије јарка сунца“ (*Косовка девојка*), „С нежношћу гледах стопа ти ѿраг, / ѿраг по снегу белом“ (Д. Максимовић, *Предосећање*).

Објашњења појединих термина веома су обимна (нпр. *авангарда*, *аѿокриф*, *бајка*, *барок*, *Библија*, *версификацијски систем*, *краѿика ѿрича*, *реализам*, *родови и врсте*...) па речнички чланак понекад заузима и две странице.

Школски речник језичких ѿермина и ѿојмова Јована Вуксановића садржи 337 речничких чланака. И овде су семантичке дефиниције енциклопедијске тако да су речнички чланци обимни. Због тога је било могуће да се у *Садржају – Регистру* наведу све одреднице, одбројчане и с наведеним бројевима страна на којима се налазе речнички чланци.

АБЕЦЕДА – Назив за писмо настало према словима у латиници: *a, бе, це, де...* Шире је значење ако се мисли на сваку структуру гласовног писма. У том се смислу употребљавају и термини *азбука* и *алфабет*. Уже значење упућује на утврђени ред слова латиници. Редослед слова у појединим језицима је различит, па се према појединим језицима говори и о различитој абецеди: *лајтинској, немачкој, њољској, српској...*

За писање страних имена, као и у појединим наукама, употребљавају се следећа слова абецеди: *q Q* (кве), *w W* (двоструку ве), *x X* (икс), *y Y* (ипсилон). У абecedном реду *q* дплази после *p*, а *w, x, y* између *v* и *z*. Посебна слова за двоструке знакове: *lj* за *lj*, *nj* за *nj*, *đ* за *dž* сачинио је Ђуро Даничић за Рјечник ЈАЗУ у Загребу.

Неки од школских речника књижевних и(ли) језичких термина објављени су као анексни речници.

Umetnost reči : čitanka za osmi razred osnovne škole / Nataša Stanković-Šošo ; [ilustracije Ivan Šainović, Nebojša Dedić], Beograd: Novi Logos, 2013, 54 str. : ilustr. ; 27 cm + 1 elektronski optički disk, Mali rečnik književnih termina: str. 247–252.

Jezik i kultura izražavanja : praktikum sa rešenjima za učenike srednjih škola. 4 / Ljiljana Nikolić, Božidar Pavlović, Beograd: Vaša knjiga, 2003, 228 str. : ilustr. ; 20 cm / Rečnik jezičkih termina i pojmova: str. 175–180.

Један број уџбеника за основну и средњу школу садржи и друге, мање или веће, анексне једнојезичне школске речнике.

Čitanka za tehničke i њима одговарајуће школе : I razred / Тоде Чолак, Милорад Ђурић ; Beograd: Књижевни клуб Обелиск, [1976], 223 str., [4] лист с таблама : илустр. ; 24 cm, Речник мање њознајћих речи, израза и фраза: стр. 207–223.

Jezik i kultura govora : udžbenik srpskohrvatskog jezika za I razred zajedničke osnove usmerenog obrazovanja / Krsta Ljubenović, Vukašin Stanislavljević, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1984, 174 str. ; 24 cm, Školski rečnik jezičko-stilskih i pravopisnih oblika i dubleta: str. 135–171.

Sociologija : za maturante gimnazije / Petar Prvulović, Beograd: Agena – Čigoja štampa, 1997, 212 str. : ilustr. ; 24 cm, Rečnik termina i pojmova: str. 207–209.

Школски речник погрешно написаних речи Јована Вуксановића имао је два издања.

Није - него I и II : школски речник њогрешно најписаних речи, израза и реченица : с ујујисћивима и њимерима њравилног њисања : за ученике средње школе / Јован Вуксановић, Beograd: Просветни преглед, 2000, 53 str. ; 20 cm.

Није - него : школски речник погрешно написаних речи, израза и реченица I и II: за ученике средње школе и ошћу уџићребу : грешке, омишке и школска љракса, уџићсћва за љравилно љисање, колебања у норми срћског језика, кроаћизми и лексичке варијанће / Јован Вуксановић, Београд: Алтера, 2002², 59 стр. ; 21 цм.

Овај речник „назван је школски јер су у њему примери из школских клупа, изворни примери изражавања ученика, претежно писменог изражавања, иако није мали број примера и говорног језика. *Речник* је намењен пре свега ученицима да увиде грешке и да их могу отклонити, уз упутства, савете, инструкције и друге облике вођења и усмеравања. Због тога је *Речник* погодан за брзо, непосредно и ефикасно сналажење“.

НИЈЕ	НЕГО
ал' („Руке изгледају обичне ал' опет, тако недокучиве и значајне.“) Андромаха, она је... а против те болести („Био је страшно болестан, а против те болести баш нема лека.“) Бака ми је веома стара има 96. година А...	али <i>Андромаха је...</i> Био је <i>много... а од ње болест</i> и... Бака ми је веома стара... има <i>96...</i> или боље: има деведесет и шест година Не треба да стоји на почетку реченице.

Понекад се термин *школски речник* користи у веома широком смислу, ширем него што је наведено у раду Милорада Дешића – речник који ученици могу да користе у настави било ког предмета. На предњој страни корица *Медицинског речника* Милета Медића (Београд: Elit-medica, 1994) наведено је коме је речник намењен:

КУЋНИ РЕЧНИК ЗА SВАКОГА
 ШКОЛСКИ РЕЧНИК ЗА MEDICINSKE ШКОЛЕ
 PRIRUЧНИ РЕЧНИК ЗА MEDICINSKE SESTRE
 DŽEPНИ РЕЧНИК ЗА STUDENTE MEDICINE
 POKLON РЕЧНИК ЗА VAŠEGA LEKARA

4. Планирање лексикографског рада

Општи двојезични школски речници српског и страних језика који се уче у нашим школама већ постоје. Највећи недостатак осећа се међу

једнојезичним школским речницима, општим и специјализованим. С обзиром на тренутне расположиве лексикографске снаге и финансијске могућности, вероватно би најцелисходнија била израда општег једнојезичног школског речника српског као матерњег језика³. Пошто између ученика нижих разреда основне школе и виших разреда средње школе постоји огромна разлика, један речник не би могао да задовољи све потребе па би било неопходно урадити серију речника, у зависности од узраста корисника. Искуство општих школских речника енглеског као матерњег језика објављених у Енглеској и САД показује да је серија од три речника најрационалније решење⁴. Веома је важно да поред штампаног издања ученицима буде доступно и електронско издање, које ће моћи да се користи и путем мобилног телефона⁵.

ЛИТЕРАТУРА

- Дешић, М. 1987. Школски рјечници српскохрватског језика. У: *Гласник Одјељења умјетности ЦАНУ* 7, 159–163.
- Павловић Шајтинац, М. 2013. Школски речници у настави руског језика. *Славистика* XVII, 401–406.
- Семейн, Л. Ю. 1990. *Принципы построения учебных толковых словарей родного языка (на материале британской лексикографии)*. Автореферат дисертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Ленинград: Государственный педагогический институт имени А. И. Герцена.
- Simeon, R. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na osam jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Tarp, S. 2011. Pedagogical Lexicography: Towards a New and Strict Typology Corresponding to the Present State-of-the-Art. *Lexicos* 21, 217–231. <http://lexikos.journals.ac.za>

³ На ово је указивао и Милорад Дешић пре готово тридесет година: „Што се тиче школских рјечника српскохрватског књижевног језика као матерњег, може се рећи да нам је најнеопходнији описни рјечник. У њему би се давале информације неопходне за ученике: лексичко значење ријечи, граматичке особине (врста ријечи, ортоепске, морфолошке и синтаксичке карактеристике), неки подаци из правописа и језички контекст (семантички релевантан). Такав рјечник би обавјештавао ученике о екавском и ијекавском изговору, о варијантама и језичким изразима“ (ц. Дешић 1987: 161).

⁴ В. Семейн 1990 и др.

⁵ На Паневропском универзитету „Апеирон“ у Бањалуци Зоран Ж. Аврамовић и Станислав Видић одбранили су 2013. године дипломски рад под називом *Развој софтвера за мобилне уређаје – школски рјечник*.

Đorđe Otašević

THE SCHOOL DICTIONARIES OF SERBIAN LANGUAGE

S u m m a r y

The term *školski rečnik* includes several different types of dictionaries. This term extremely rarely appears in encyclopedias and dictionaries. The Serbian term *školski rečnik* covers the meaning of two Russian terms – *школьный словарь* and *учебный словарь*, as well as at least two english terms – *school dictionary* and *learner's dictionary*.

The number of school dictionaries of Serbian language published so far is relatively small. Most of them are bilingual dictionaries of Serbian combined with Russian, English, German and French language. At the beginning of the eighties of the previous century, a few multilingual school terminological dictionaries of Serbian language as a tongue of social environment were published in Novi Sad. Fifteen years ago, four bilingual (Serbian – Hungarian) terminological school dictionaries were published in Budapest, intended for the Serbs who live in Hungary. Among the monolingual school dictionaries, far most significant, most ambitious and of highest quality is *The School Dictionary of the Standard Serbo-Croatian – Croatian-Serbian Language* written by Mirjana Jocić and Vera Vasić. In 1979, the Language department of The Institute of Language and Literature in Sarajevo published nine school dictionaries of terminological multiplicity. The dictionaries of literary and language terms make the majority of monolingual school terminological dictionaries,

The largest deficiency is notable among the monolingual school dictionaries, both universal and specialized. Considering the current available lexicographical strength and financial possibilities, it is most probable that creating of the universal monolingual school dictionary of Serbian as a mother tongue would be the most expedient solution.